

NAZIM BİÇİMLERİ ve TÜRLERİ

NAZIM BİÇİMİ ve TÜRÜ

Şiirler nazım birimlerine, kafiyeleniş şekillerine, vezinlerine ve mısra sayılarına göre nazım şekillerine; işledikleri konulara ve ilgili oldukları alanlara göre de nazım türlerine ayrılırlar.

HALK ŞİİRİ NAZIM BİÇİMLERİ ve TÜRLERİ

I. HECE ÖLÇÜSÜYLE YAZILAN HALK ŞİİRİ NAZIM BİÇİMLERİ ve TÜRLERİ

A. ANONİM HALK ŞİİRİ NAZIM BİÇİMLERİ

1. MANİ

Sözlü/anonim edebiyat ürünlerindedir.

Dört mısradan meydana gelir.

Yedili hece ölçüsüyle söylenir.

Sevgi, tabiat, övgü, yergi, evlât sevgisi, ayrılık, hasret ve aşk konularını işler.

İlk iki mısra doldurmaz, konuya giriş için söylenir. Son iki mısradan ise asıl söylenmek istenen verilir.

Maniler, düz mani ve ayaklı (cinash, kesik) mani olarak iki grupta incelenir. Cinashlı manilerde mısra sayısı dörtten fazla olabilir.

Söyleyeni belli olmayan, genellikle 7'li hece ölçüsüne göre söylenen dördlüklerdir.

Doğu Anadolu'da mani yerine bayatı sözü de kullanılmaktadır.

Uyak düzeni **aaba** şeklindedir.

2. TÜRKÜ

Türkiye'nin sözlü geleneğinde, bir ezgi ile söylenen halk şiirinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad "türkü"dür. Özel durumlarda ya da ezginin, sözlerin çeşitlenmesine göre ninni, ağıt, deyiş, hava adları da kullanılmaktadır.

Çağdan çağa ve yöreden yöreye içerik ve şekil olarak değişiklikler gösterebilir.

Aşk, doğa, güzellik, kahramanlık, sosyal konular türkülerin konusunu oluşturur.

Türküler aynı zamanda aşık edebiyatı nazım şeklidir. Yani söyleyeni belli türküler de vardır.

Kendine özgü bir ezgiyle söylenir.

8'li ve 11'li hece kalıbıyla söylenir.

Bent ve kavuşak olmak üzere iki bölümden oluşur.

Hecenin sekizli ve on birli ölçüleriyle yazılır.

Türküler ezgilerine göre divan, usulsüz, bozlak, koşma, hoyrat, kayabaşı, Çukurova gibi çeşitlere ayrılır.

Ninni

Anonim/sözlü ürünlerdendir.

Türkü çeşitlerinden biridir.

Çocuğun uyumasının sağlanması ya da ağlamasının durması için, sade bir dille ve hece ölçüsüne göre ezgili olarak söylenen türkülerdir.

Söyleyeni belli olmayan bu ürünler dördlüklerden ve nakarat bölümlerinden oluşur.

B. AŞIK EDEBİYATI NAZIM BİÇİMLERİ

Âşık edebiyatı nazım tür ve çeşitleri çoğunlukla sözlü ürünlerdir. Ancak şehirde yaşamış, okumuş yazmış olan âşıklarla günümüzde yaşamakta olan âşıklar şiirlerini yazarlar.

1. KOŞMA

Âşık edebiyatında en çok sevilen ve kullanılan nazım şeklidir.

Dört dizeli bentlerden oluşur.

Dörtlük sayısı 3-5 arasındadır.

11’li hece ölçüsüyle (6+5 ya da 4+4+3 duraklı olarak) yazılır/söylenir. 4+3 ve 4+4 kalıbıyla söylenmiş koşmalar da vardır.

Şair son dörtlükte mahlâsını söyler.

Uyak düzeni abab cccb dddb... şeklindedir. İlk dörtlüğün uyak düzeni xbx ya da aab şeklinde de olabilir.

Koşmalar genellikle lirik konularda söylenir.

Aşk, güzellik, tabiat, sevgi vb konular işlenir.

Koşmalar konularına göre güzelleme, koçaklama, taşlama, ağıt gibi nazım türleri içerir.

Karşılıklı konuşma (dedim-dedi) biçiminde olan koşmalar da vardır.

Ziyadeli koşmalara ayaklı koşma denir: ab(b)ab(b) cccb(b) dddb(b) ...

Önemli koşma şairleri Koroğlu, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Gevherî, Erzurumlu Emrah, Âşık Ömer.

2. SEMAİ

Aruzla ve heceyle yazılan olmak üzere iki türlü semai vardır.

Heceyle yazılanlar koşmaya benzer.

Tek fark dizelerin hece sayısıdır.

Semai sekizli kalıpla yazılır.

Kendine özgü bir ezgiyle söylenir.

Dörtlüklerden oluşur.

Dörtlük sayısı 3-5 arasındadır.

Uyak düzeni aynıdır.

Sevgi, güzellik, ayrılık ve doğa konularını işler.

Karacaoğlan ve Erzurumlu Emrah bu alanda meşhurdur.

3. VARSAĞI

Toroslardaki Varsak (Avşar) boyunun özel bir ezgiyle söylediği türkülerden geliştirilmiş bir nazım biçimidir.

Kendine özgü bestesi vardır.

Epik şiirlerdir.

Sert, yiğitçe bir söyleyişi vardır.

Hayattan ve talihten şikâyet gibi konular da işlenir.

Hecenin 8’li kalıbıyla yazılır.

Genellikle “bre, bre hey, hey, be hey” gibi ünlem sözcüklerine yer verilir.

Kafiyelenişi koşmayla aynıdır.

Dörtlük sayısı 3-5 arasındadır.

Dadaloğlu ve Karacaoğlan varsağılarıyla ünlü iki şairdir.

4. DESTAN

Âşık şirinin en uzun nazım biçimidir. (Anonim destanlardan farklıdır.)

Dörtlüklerden oluşur.

Dörtlük sayısı konuya göre değişir. Kimi destanlarda yüzü geçer.

Savaşlar, kahramanlıklar, ayaklanmalar, kıtlıklar, doğal afetler, salgın hastalıklar, eşkıya ve ünlü kişilerin serüvenleri, gülünç olaylar, toplumsal taşlama ve eleştiri, atasözleri, hayvanlar destanlara konu olur.

Destan koşma gibi kafiyelenir: abab cccb dddb... İlk dörtlüğün uyak düzeni: xbxş şeklinde de olabilir.

Hecenin daha çok on birli kalıbıyla yazılır/söylenir. Sekizli kalıpla söylenenler de vardır.

Destanların kendine özgü bir ezgisi vardır.

Destanda da şair son dörtlükte mahlâsını söyler.

Seyranî ve Âşık Ömer bu alanda ünlüdür.

C. ÂŞIK EDEBİYATI NAZIM TÜRLERİ

Âşık edebiyatı nazım türleri genellikle koşma ve semai nazım şekilleriyle söylenir. Konuları bakımından koşma ve semaiden ayrılır.

1. GÜZELLEME

İnsan, tabiat, aşk, sevgi sevgilinin güzelliklerinden bahseden şiiirlerdir. Koşma nazım şekliyle yazılır.

Lirik şiiirlerdir.

En önemli şairi Karacaoğlan'dır.

2. KOÇAKLAMA

Coşkun ve yiğitçe bir üslûpla yiğitlik, kahramanlık ve savaş konularını işler.

Epik şiiirlerdir.

Koşma şeklinde söylenir.

Edebiyatımızda Koroğlu ve Dadaloğlu koçaklama şairi olarak tanınır.

3. TAŞLAMA

Bir kimseyi veya toplumun bozuk yönlerini eleştirmek için yazılan şiiirlerdir.

Koşma nazım şekliyle yazılır.

Âşık Dertli, Bayburtlu Zihni, Ruhsati ve Develili Seyrani önemli taşlama şairleridir.

Divan edebiyatındaki adı hicviye'dir.

4. AĞIT

Sevilen bir kişinin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getirmek amacıyla ve koşma nazım şekliyle yazılan şiiirlerdir.

İslamiyet öncesindeki adı sagu, Divan edebiyatındaki adı "mersiye"dir.

Anonim halk edebiyatında da ağıtlar olmakla birlikte ağıtlar âşık tarzı Türk edebiyatına aittir.

Doğal afetler, ölüm, hastalık vb. çaresizlikler karşısında korku, heyecan, üzüntü, isyan gibi duyguları ifade eden ezgili ürünlerdir.

Ağıt söyleme işine ağıt yakma, ağıt söyleyenlere ise ağıtçı denilmektedir.

Koşma nazım şekliyle söylendiğine göre dörtlüklerden oluşur.

Kafiye şeması koşmadaki gibidir.

D. TEKKE EDEBİYATI NAZIM TÜRLERİ

Dinî-Tasavvufî Türk edebiyatına Tekke edebiyatı da denir.

Tekke Edebiyatı nazım türleri şunlardır:

1. İLÂHÎ

Allah aşkını konu edinen, Tanrıyı övmek, ona yalvarmak için yazılan/söylenen şiirlerdir.

Özel bir ezgiyle okunur.

İlâhîler tarikatlere göre türlü adlar alır: Mevlevîlerde âyin, Bektaşîlerde nefes, Alevilerde deme (deyiş, deme), diğer tarikatlerde de cumhur yada ilâhî denir.

Deme, Alevî ve Kızılbaş şairlerine aittir. Bestelenir. 8'li kalıpla söylenir.

İlâhîleriyle en çok Yunus Emre (XIII. yy.) ünlenmiştir.

İlâhî, yedili, sekizli ve on birli hece ölçüsüyle yazılır.

Dörtlük sayısı 3-7 arasındadır.

Kafiye düzeni koşmaya benzer: abab cccb dddb... İlk dörtlüğün uyak düzeni x b x b ya da aaab şeklinde de olabilir.

2. NEFES

Bektaşî şairlerinin yazdıkları tasavvufî şiirlerdir.

Nefeslerde genellikle tasavvufî vahdet-i vücud (varlığı birliği) kavramı anlatılır. Bunun yanı sıra Hz. Muhammet ve Hz. Ali için övgüler de söylenir.

Nefeslerde kalenderane ve alaycı bir üslup göze çarpar.

Edebiyatımızda Pir Sultan Abdal nefesleriyle ünlüdür.

3. NUTUK

Tekke önderlerinin tarikate yeni giren dervişlere tarikatın ilkelerini öğretmek amacıyla söyledikleri didaktik şiirlerdir.

4. DEVRİYE

İlâhîye benzer. Ezelden beri var olan insan ruhunun Allah'tan gelip tekrar Allah'a dönmesi düşüncesini işleyen şiirlerdir.

5. ŞATHİYE (ŞATHİYAT-I SOFİYANE)

Dinin ilkelerinden, inançlardan teklifsizce ve alaycı bir dille söz ediyormuş gibi söylenen şiirlerdir.

Görünüşte saçma sanılan bu şiirler aslında toplumun ve insanların eleştirisini yapmakta ve tasavvuf kavramlarını anlatmaktadır.

Bunlara genellikle Bektaşî şairlerinde rastlanır.

DİVAN ŞİİRİ NAZİM BİÇİMLERİ ve TÜRLERİ

Divan şiiri nazım şekil ve türleri -şarkı ve tuyuğ hariç- Arap ve Fars edebiyatlarından alınmıştır.

Genellikle beyit ve dörtlük, nazım birimi olarak kullanılmıştır.

A. NAZİM BİÇİMLERİ

Mısra

- Ø Sözlük anlamı “çift kanatlı bir kapının kanatlarının her biri”dir.
- Ø Şiirdeki anlamı, “ölçülü ve anlamlı, bir satırlık nazım parçası”dır.
- Ø Divan şiirinde bir şiire bağlı olmayan, başlı balına bir anlamı olan mısralara “azade mısra” denir.
- Ø Vecize düzeyine yükselmiş mısralara “mısra-ı berceste” denir.

*Hâlini bilmez perişanın perişan olmayan (Ahmet Paşa)
O mahiler ki derya içredir deryayı bilmezler. (Hayalî)*

Beyit

- Ø Sözlük anlamı “ev”dir.
- Ø Aynı ölçüde ve anlamca birbirine bağlı iki dizeden oluşan nazım birimidir.
- Ø Divan edebiyatında öncelikle kullanılır.
- Ø Beyit nazım birimiyle yazılan şiirlerde her beyit başlı başına anlam bütünlüğü arz eder.
- Ø Beyitte dizeler birbiriyle kafiyeli olabildiği gibi kafiyesiz de olabilir. Bu, beytin, şiirin neresinde kullanıldığına ve kullanıldığı şiirin türüne göre değişir.

*Bu şehr-i Sitanbul ki bî-misl ü bahadır
Bir sengine yek-pare Acem mülkü fedadır (Nedim)*

*O gül-endam bir al şala bürünsün yürüsün
Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün. (Enderunlu Vasıf)*

I. BEYİTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

1. GAZEL

- Ø Sözlük anlamı “kadınlarla âşıkane sohbet etmek”tir.
- Ø Divan şiirinde en çok kullanılan nazım şeklidir.
- Ø Aşk, sevgi, güzellik ve içki konularını işleyen şiirlerdir. Lirik bir nazım biçimidir.
- Ø Konularına göre adlandırılırlar: âşıkâne (garamî, lirik; Fuzulî), rindâne (Bâkî), şûhâne (Nedimâne; Nedim), hikemî (Nâbî)
- Ø Beyitlerle yazılır. Beyit sayısı 5-15 arasındadır (tek sayılar).
- Ø Beyitler arasında genellikle konu bütünlüğü olmaz. Ama beyitler arasında anlam bakımından bir uyum olmalıdır. Bunu kafiye ve redif sağlar.
- Ø Gazelde bütün beyitler aynı konuyu işliyorsa bu tür gazellere “yek-ahenk” denir; bütün beyitler aynı söyleyiş güzelliğindeyse bu tür gazellere de “yek-avaz” denir.
- Ø İlk beytine “matla” (doğuş yeri) denir. Son beytine “makta” (kesme yeri, sonuç) denir. Şairin mahlâsını söylediği beyte (genellikle son beyit) “mahlâs beyti” denir. Gazelin en güzel beytine de “beytül-gazel” ya da “şah beyit” denir.
- Ø Kafiye düzeni: **aa xa xa xa xa xa**
- Ø Divan edebiyatında Fuzulî, Baki, Nedim, Necati, Taşlıcalı Yahya, Naili ve Şeyh Galip önemli gazel şairleridir.

2. KASİDE

- Ø Kelime anlamı “kastetmek, yönelmek”tir. Terim anlamı, “belli bir amaçla yazılmış manzume”dir.
- Ø Arap edebiyatından alınmıştır.
- Ø Beyitlerle yazılır
- Ø Bölümlerden oluşur. Nesib/Teşbib (giriş), girizgâh, tegazzül, methiye, fahriye dua. (Aşağıda anlatılacak)
- Ø Türk edebiyatında, din ve devlet büyüklerini övmek için yazılan şiirlerdir.
- Ø Beyit sayısı genellikle 33-99 arasındadır. Ama daha az veya çok da olabilir.
- Ø Kafiyelenişi gazeldeki gibidir: **aa xa xa xa xa xa ...**
- Ø Türüne, giriş bölümünün konusuna veya redifine göre isimlendirilebilir. Rediflerine göre: Su Kasidesi (Fuzulî), Güneş Kasidesi (Ahmet Paşa)... Konularına göre tevhit, münacat, naat, methiye olmak üzere türlere ayrılabilir. (Nazım türleri başlığı altında anlatılacak.)

Ø İlk beytine matla; son beytine makta; en güzel beytine beytülkasid; mahlâs beytine de tac beyit denir.

Ø Nefi, kasideleriyle meşhurdur.

Kasidenin Bölümleri

a. Nesib (teşbib)

Ø Kasidenin giriş bölümüdür.

Ø Şiir yönünden en ağır basan bölümdür.

Ø Bir tabiat tasvirinin yapıldığı veya sevgilinin güzelliklerinin anlatıldığı bölümdür.

Ø Bu bölümün konuları bahar, kış, yaz, Ramazan, bayram, nevruz, hamam, gül, sünbül, güneş, söz ustalığı, kalem, gece, savaş, at veya bir güzel olabilir. Kasideler bu bölümde ele alınan konuya göre adlandırılır.

b. Girizgâh (giriz)

Ø Asıl konuya giriş yapmak üzere düzenlenmiş en fazla iki beyitlik bölümdür.

c. Medhiye

Ø Kasidenin sunulduğu kişinin, yani padişahın veya bir devlet büyüğünün övüldüğü bölümdür.

Ø Bu bölümde abartılı ve sanatlı bir övgü vardır.

d. Tegazzül

Ø Şairin, genellikle medhiyeden sonra bir gazel söylediği bölümdür. Her kasidede bulunmaz.

e. Fahriye

Ø Şairin kendini övdüğü bölümdür. Burada da şair abartılı bir ifade kullanır.

f. Dua

Ø Şairin, kendisi ve övdüğü kişi için Allah'tan yardım dilediği bölümdür. Bu bölümde şairin mahlâsı geçer ve bu mahlâs beytine "taç beyit" ya da "şah beyit" denir.

Ø Kasidenin en güzel beytine beytü'l-kasid denir.

3. MESNEVİ

Ø Kelime anlamı "ikili, ikişer ikişer"dir.

Ø İran edebiyatından alınmıştır. İran edebiyatında Firdevsî'nin Şehname'si ünlüdür.

Ø Klâsik halk hikâyeleri, destanî konular, aşk hikâyeleri, savaşlar, dinî ve felsefî konuları işlenir

Ø Konu ne olursa olsun olaylar masal havası içinde anlatılır.

Ø Konularına göre sınıflandırılırlar: aşk, din ve tasavvuf, ahlâk ve öğreticilik, savaş ve kahramanlık, şehir ve güzelleri, mizah.

Ø İran edebiyatından alınmış nazım şeklidir.

Ø Divan edebiyatının en uzun nazım şeklidir (beyit sayısı sınırsızdır). 20-25 bine kadar çıkabilir.

Ø Mesnevi de bölümlerden oluşur: Önsöz, tevhit, münacat, naat, miraciye, 4 halife için övgü, eserin sunulduğu kişiye övgü, yazış sebebi, asıl konu, sonsöz.

Ø Mesnevide her beyit kendi içinde kafiyelidir: **aa bb cc dd ee ...**

- Ø Divan şiirinde beş mesneviden oluşan eserler grubuna (bugünkü anlamıyla setine) “hamse” denir.
- Ø Mevlânâ, Fuzulî, Şeyhî, Nabî ve Şeyh Galip (Hüsn ü Aşk) önemli hamse şairlerimizdir.
- Ø Bizde Leylâ vü Mecnun (aşk; Fuzulî), Hüsrev ü Şirin, Harname (hiciv; Şeyhî), Yusuf ü Züleyha, İskendername (tarihî, destanî; Ahmedî),

4. KITA

- Ø İki beyitten oluşur.
- Ø Kelime anlamı “parça, bölüm, cüz”dür.
- Ø Terim anlamı “kafiye düzeni ‘xaxa’ şeklinde olan nazım biçimi”dir.
- Ø Dörtlük de denir.
- Ø Değişik konularda yazılır: önemli bir düşünce, hikmet, nükte, yergi.
- Ø Mahlâs bulunmaz.

5. MÜSTEZAT

- Ø Kelime anlamı “artmış, çoğalmış”tır.
- Ø Gazelin özel biçimidir.
- Ø Uzun dizelere kısa bir dize ekleyerek yazılır. İki kısa dize de eklenebilir. Matla beyti yoktur.
- Ø Uzun mısralara eklenen kısa mısralara ziyade denir.
- Ø Konu bakımından gazelden farkı yoktur.
- Ø Uzun mısraların ölçüsü “mefûlü / mefâilü / mefâilü / feûlün”, kısa mısraların ölçüsü “mefûlü / feûlün”dür.
- Ø Kafiye düzeni farklı farklıdır:
 - a(a) a(a) – b(b) a(a) – c(c) a(a) – d(d) a(a) - ...
 - a(b) a(b) – c(c) a(b) – d(d) a(b) – e(e) a(b) - ...
 - a(b) a(a) – x(x) a(b) – x(x) a(b) – x(x) a(b) - ...
- Ø Diğer özellikleri gazelle aynıdır.

II. BENTLERLE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

A. TEK DÖRTLÜKLER

1. RUBAİ

- Ø İran edebiyatından geçmiş bir nazım biçimidir.
- Ø Tek dörtlükten oluşur.
- Ø Kafiye şeması: “**aaxa**” şeklindedir.
- Ø Kendine özgü aruz ölçüleriyle yazılır. Bu kalıplar “mef û lü” ile başlar, “fa’ul” ya da “fa” ile biter.
- Ø Rubailerde şair, dünya görüşünü, felsefesini, tasavvufî düşüncesini, maddi ve manevi aşkını özlü bir biçimde işler.
- Ø Az sözle çok şey söylemek esastır.
- Ø İran edebiyatında Ömer Hayyam; edebiyatımızda ise Mevlânâ, Nabi, Nedim, Yahya Kemal ve Arif Nihat Asya önemli rubai şairleridir.

2. TUYUĞ (TUYUK)

Türklerin yaratıp Divan şiirine kazandırdığı nazım şeklidir. Maninin karşılığı sayılabilir. Tek dörtlükten oluşur. Kafiyeleşmiş rubaiyle aynıdır. **aaxa** Manide olduğu gibi cinaslı uyak kullanılır. Halk şiirinde 11’li kalıpla söylenen mani biçimindeki şiirlere de tuyuğ denir. Aruzun yalnız “fâilâtün fâilâtün fâilün” kalıbıyla yazılır.

Rubaide işlenen konular tuyuğda da işlenir.
Edebiyatımızda Kadı Burhaneddin, Nesimi ve Ali Şir Nevai önemli tuyuğ şairleridir. aaba

B. MUSAMMATLAR

Musammatlar dört ya da daha fazla mısralı bentlerden oluşan şiirlerdir.

a. DÖRTLÜLER

1. MURABBA

Bent denilen dört mısralık bölümlerden meydana gelen bir nazım şeklidir.

En az üç en fazla yedi bentten oluşur.

Aruzun her ölçüsüyle yazılabilir.

Her konu işlenebilir. Özellikle felsefî konular ve aşk...

aaaa bbba ccca ... ya da bbba ccca ddda ...

Bazen dördüncü mısralar nakarat olabilir.

Nedim, Fuzuli

2. ŞARKI

Türklerin Divan edebiyatına kattığı nazım şeklidir.

Aşk ve güzellik konularını işler

Bestelenmek üzere yazılmış şiirlerdir.

Bu yüzden bent sayısı azdır.

Konu genellikle aşk, sevgi, sevgili, içki ve eğlencedir.

Kafiye düzeni murabbaa benzer. Ama farklı da olabilir:

aaaa bbba ccca ...

ccca ddda eeea ...

aaxa bbba ccca ddda

aaⁿaaⁿ bbbaⁿ cccaⁿ ...

aaxaⁿ bbbaⁿ cccaⁿ dddaⁿ

Nedim bu nazım şeklinin en önemli şairidir. Enderunlu Vasıf ve End. Fazıl da şarkı yazmışlardır. Yahya Kemal'in de şarkıları vardır.

3. TERBİ

Kelime anlamı “dörtleme, dörtlü duruma getirme”dir.

Bir gazelin beyitlerinin üstüne başka bir şair tarafından aynı ölçü ve uyakta ikişer dize eklenerek yazılan murabbaa denir.

Kafiye şeması: (aa)aa (bb)ba (cc)ca (dd)da (ee)ea ...

b. BEŞLİLER

1. MUHAMMES

Her bendi beş dizeden oluşan nazım biçimidir.

Her konuda yazılabilir.

Aruzun her kalıbıyla yazılır.

Bu biçimde şarkılar da yazılabilir.

Kafiye şeması:

aaaaⁿaⁿ bbbaⁿaⁿ cccaⁿaⁿ dddaⁿaⁿ

aaaaaaⁿ bbbbaⁿ ccccaⁿ ddddaⁿ

bbbaa cccca dddaa eeeaa

aaaaa bbbba ccca dddda

2. TARDİYE

Muhammesin özel bir biçimidir.
Sadece “mefûlü mefâilün faûlün” kalıbıyla yazılır.
bbbba cccca dddda eeeee.
Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk'ta kullanmıştır.

3. TAHMİS

Kelime anlamı “beşleme, beşli hâle getirme”dir.
Bir şairin gazelinin beyitlerinin üstüne aynı ölçü ve kafiyede üçer mısra ilâve edilerek yazılmış muhammese denir.
Kafiye düzeni (aaa)aa (bbb)ba ...

4. TAŞTİR

Tahmisin başka bir biçimidir.
a(aaa)a b(bbb)a c(ccc)a ...

c. ALTILILAR

1. MÜSEDES

Bentleri altı dize olan nazım biçimidir. çeşitli konularda yazılır.
aaaaaa bbbba cccca dddda ...
aaaaaa bbbcc dddde ffffgg ...
bbbba dddca eeeeca fffca ...
aaaaaⁿ bbbbaⁿ cccaⁿ ...

2. TESDİS

Tahmis gibidir.
(aaa)aa (bbb)ba (ccc)ca (ddd)da ...

d. MÜSEBBA

Bentleri yedi dizelidir.

e. MÜSEMMEN

Bentleri sekiz dizelidir.
aaaaaaaa bbbbbbba ccccccca ...
aaaaabb cccccdd ...

f. MÜTESSA

Bentleri 9 dizelidir.

g. MUAŞŞER

Bentleri 10 dizelidir.

h. TERKİB-İ BEND

Bentlerle kurulan uzun bir nazım biçimidir.

Yaşamdan, talihten şikayet; felsefi düşünceler, dini, tasavvufi konular ve toplumsal yergilerin işlendiği şiirlerdir.

En az beş en fazla on bentten oluşur.

Her bent de beş ila on beyitten oluşur.

Bentlerin kafiye düzeni gazele benzer.

Her bendin (terkib-hane, kıta) sonunda vasıta beyti denen bir beyit vardır.

Her bendin sonunda farklı vasıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında uyaklanır.

Bentlerin kafiyelenişi gazeldeki gibidir.

aa xa xa xa xa xa bb cc xc xc xc xc dd ...

(aa aa aa aa aa bb cc cc cc cc cc dd)

Edebiyatımızda Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa bu türün iki önemli şairidir. İkisi de toplumsal konularda yazmıştır.

i. TERCİ-İ BEND

Biçim ve uyak bakımından terkib-i bende benzer.

Farklardan biri vasıta beyitlerinin her bendin sonunda aynen tekrarlanmasıdır.

Konu bakımından da fark vardır: Genellikle Tanrı'nın gücü, evrenin sonsuzluğu, doğanın ve yaşamın karşıtlıkları işlenir.

Ziya Paşa.

B. NAZIM TÜRLERİ

1. TEVHİD

Allah'ın birliğini ve yüceliğini konu edinen ve kaside nazım biçimiyle yazılan şiirlerdir. Tevhit ve münacat divanlarda en başta yer alır. En tanınmış tevhit Nabi'nindir.

2. MÜNACAT

Allah'a yalvarıp yakarılan ve ondan af dilenen şiirlerdir. Genellikle kaside nazım şekliyle yazılırlar. Tevhit ve münacat divanlarda en başta yer alır.

3. NAAT

Hız. Muhammed'ı öven ve kaside şekliyle yazılan şiirlerdir. Hız. Muhammed'in türlü vasıfları ve mucizeleri anlatılır. En tanınmış naat Fuzuli'nin Su Kasidesi'dir.

4. MERSİYE

Ölen kişilerin ardından söylenen yas şiirleridir. İslamiyet öncesi edebiyattaki adı sagu, halk edebiyatındaki adı ise ağıt'tır. Genellikle terkib-i bend ve kaside nazım şekliyle yazılır.

5. MEDHİYE

Ünlü bir kişiyi övmek için kaside şekliyle yazılan şiirlerdir. Ya padişah, vezir, şeyhülislâm gibi yaşayan devlet büyüklerine ya da 4 halife ve başka din-tarikat ulularına yazılır. 4 halife için yazılanlara "medh-i çehar-yar-ı güzîn" denir. Medhiyelerde ve hicviyelerde abartılı bir üslûp vardır.

6. HİCVİYE

Herhangi bir kişiyi ya da düşünceyi yermek amacıyla kaside veya kıta nazım biçimleriyle yazılan şiirlerdir. Halk edebiyatındaki adı "taşlama", yeni şiirimizdeki adı "yergi", batı edebiyatındaki

adı ise “satirik şiir”dir. Medhiyelerde ve hicviyelerde abartılı bir üslûp vardır. En ünlü hicviye şairi Nefî’dir.

7. FAHRİYE

Şairin kendisini övdüğü kıta veya kasidelere fahriye denir. Genellikle kasideler içinde bir bölümdür. Fahriyede de sanatlı bir üslûp kullanılır. Bu alanda da Nefî meşhurdur.

YENİ TÜRK ŞİİRİ NAZİM BİÇİM ve TÜRLERİ

A. NAZİM BİÇİMLERİ

I. DÜZENLİ NAZİM BİÇİMLERİ

1. TERZA-RİMA

Servet-ı Fünun şairleri tarafından batıdan alınarak edebiyatımıza kazandırılmış nazım biçimidir.

Üç dizeli bentlerden oluşur, son bent tek dizeden meydana gelir.

Kafiye düzeni örüşük kafiyedir. **aba bcb cdc e**

2. SONE

Servet-i Fünun döneminde Fransız edebiyatından alınmıştır.

On dört mısradan oluşur.

Özellikle lirik konular işlenir.

Kafiye şeması: abab abba ccd ede

3. TRİYOLE

On mısralı bir nazım biçimidir. aaaa aabb bb

4. BALAD

14. yy.da doğmuş dans şarkısıdır.

Gülünç ve acıklı olayları dile getiren şairlerdir.

Bir çeşit manzum masaldır.

Üç uzun bir kısa bentten (sunu parçası) oluşur.

Genellikle çapraz kafiye kullanılır.

Edebiyatımızda fazla yaygın değildir.

5. SERBEST MÜSTEZAT

Müstezat’ın daha özgürce kullanılmış biçimdir. Servet-ı Fünun ve Fecr-ı Ati şairlerince kullanılmıştır. Serbest müstezatta nazım nesre yaklaştırılmıştır, belirli bir kafiyeleniş görülmez.

6. MENSUR ŞİİR

Düz yazı şiiridir. Özellikle seci (düzyazıda iç kafiye) ve alliterasyonlarla (belirli ünsüzlerin tekrarı) yazılır. Edebiyatımıza Halit Ziya Uşaklıgil (Mensur şiirler, Mezardan sesler) tarafından kazandırılmıştır.

7. ÇAPRAZ UYAK
8. SARMA UYAK
9. ÖRÜŞÜK UYAK
10. DÜZ UYAK
11. HALK ŞİİRİNDEN ALINAN NAZIM BİÇİMLERİ
II. SERBEST DÜZENLİ NAZIM BİÇİMLERİ

A. EŞİT DÜZENLİ BİÇİMLER

1. ÜÇLÜLER

Üçlük: Üç mısradan meydana gelen mazım birimidir. Bu birim Batı etkisindeki Türk edebiyatı nazım biçimlerinde kullanılır.

2. DÖRTLÜLER

Dörtlük: Dört mısralık nazım birimidir. Daha çok Halk edebiyatı ürünlerinde kullanılan bir nazım birimidir..

3. BEŞLİLER

4. ALTILILAR

5. YEDİLİLER

6. SEKİZLİLER

B. KARIŞIK DÜZENLİ BİÇİMLER

C. SERBEST NAZIM

Genel anlamda ölçü ve uyak kurallarına bağlı olmayan şiidir. Serbest şiir Türk edebiyatına Servet-i Fünun döneminde Batı edebiyatından alınarak yeni Türk şiirine uygulanmış bir biçimdir.

Serbest şiirde dizelerin uzunluk kısalıkları, uyak, redif, uyak düzeni, nazım birimi gibi nazımın bağlayıcı unsurları önemsizdir. Hatta bu unsurlardan mümkün olduğunca kaçılır. Ama tamamen kafiyesiz ve redifsizdir de diyemeyiz.

Serbest şiirde bu şekil serbestliğinin yanı sıra içerik bakımından da bir serbestlik vardır. Nazımın belli kalıplarına uyularak yazılan/söylenen şiirlerde konularda belli ve sınırlıdır. Serbest şiirde ise konular sınırsızdır.

Bunların yanında serbest şiirin okuyucusu da serbesttir. Her şiir sever aynı şiiri aynı şekilde değerlendirmeyiz. Kimisinin hoşlandığı şiirden kimileri hoşlanmaz. Ama nazımda (Divan şiiri, Türk halk şiiri, Âşık tarzı Türk şiiri...) beğeni ve takdir bakımından çoğunlukla bir ortaklık vardır.